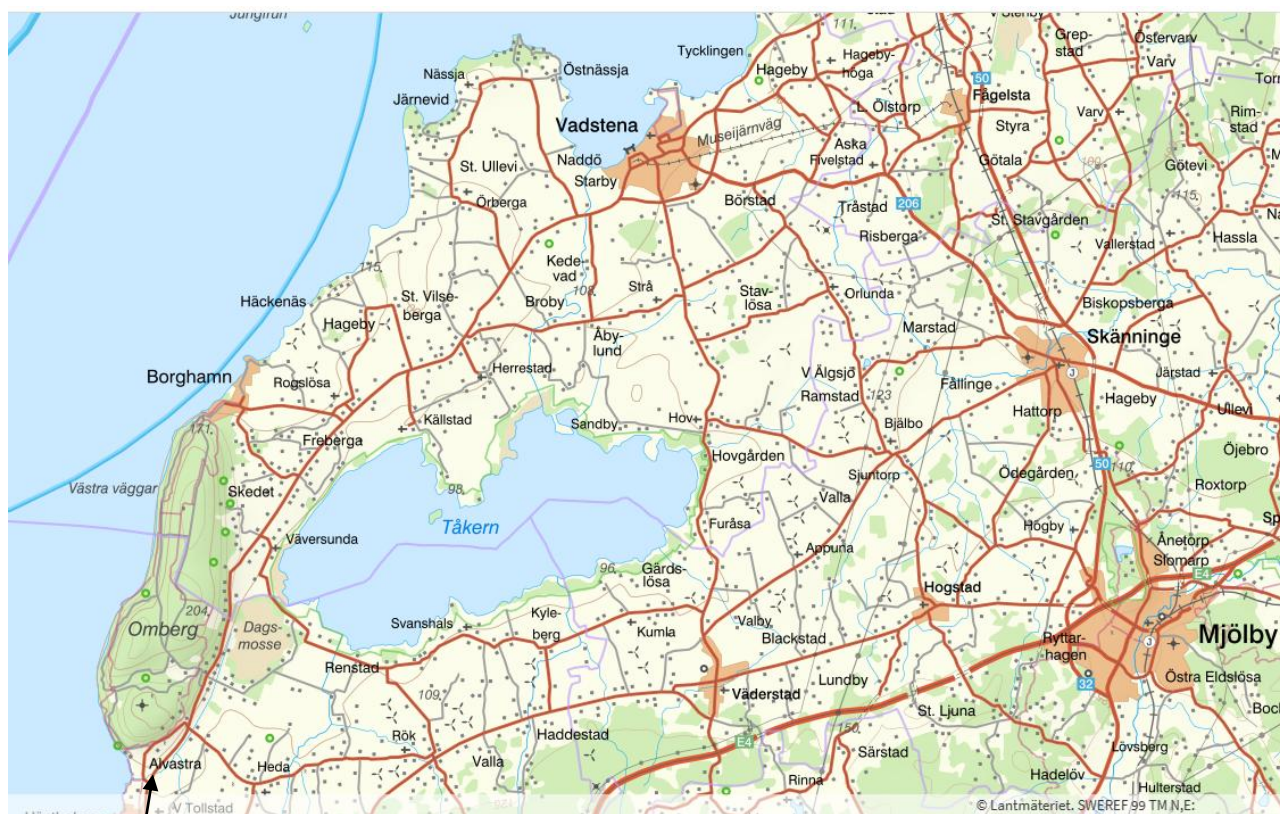

Bildrapport från KAF:s arkeologiska busstur runt Tåkern 2024-04-27

Vi samlades 39 personer + vår busschaufför Morgan Hjalmarsson vid Norrtullskolan kl 07.30 och for iväg upp mot Östergötland. För c:a två år sedan hade vi gjort en liknande bussresa till Västergötland men då under två dagar. Vi fick vid start och under resan ett digert skriftligt material, som förstärktes med skickliga, levande muntliga berättelser av våra reseledare Mariann Hellberg och Magnus Hasselquist. Denna karta hade vi till vår vägledning:

Väg från Ödeshög

Vår första paus var vid Rasta i Ödeshög där vi intog medhavt förmiddagsfika i hyfsat, begynnande soligt morgonväder. Vi fortsatte därefter till Dags mosse för att bestiga den spång som ledde ut i mossen till platsen för **Alvastra pålbyggnad**, som upptäcktes 1907. Samtidigt såg vi dimmorna lättas över Omberg på vår vänstra sida. Pålbyggnaden byggdes under 40 år och användes under 500 år från 3 400 till 2 900 f Kr! Den har använts av trattbägar-kultur, groppkeramisk kultur och stridsyxekultur för varierande ritualer och tillfälliga samlingar. Pga goda bevaringsförhållande har man vid undersökningar gjort rikliga fynd även av organiskt material. Vi hörde och såg olika berättelser stiga upp ur mossen.

Hans Browall har skrivit bra böcker om dessa berättelser t.ex. "Alvastra pålbyggnad" från 2011 där tidiga undersökningar presenteras ihop med undersökningar fram till -70 och -80-tal. I området runt omkring har man nu identifierat ett 30-tal neolitiska bosättningar, som troligen varit delaktiga i att använda pålbyggnaden. Vid andra delar av Dags mosse pågår idag industriell torvbrytning fram till 2036 enligt tillstånd. Man har delvis försökt göra parallella arkeologiska undersökningar men pengarna är fn slut!

Medan dimmorna ytterligare lättade över Omberg styrde vid färden norrut mot **Nässja** på en udde i Vättern strax väster om Vadstena.

Morgan fick köra slalom i en smal allé.

Vi steg av bussen vid Nässja kyrka i solsken och gick fram mot ett järnåldersgravfält som dominerades av en stor "skeppssättning" uppbyggd av jättestora klumpstenar. Den är mycket lik den skeppssättning vid Askeberga, som vi besökte i Västergötland för nästan 2 år sedan och ligger på nästan samma breddgrad på andra sidan Vättern!

Nässja
skepps-
sättning
2024

Askeberga skeppssättning 2022

Denna kvadratiske stensättning ligger på samma gravfält i Nässja med sammanlagt ett 20-tal gravar. Många har bortodlats. Nu var vi hungriga och åkte in till **Vadstena**, vars karaktäristiska profil med sina olika torn skymtade i öster.

"Matluckan" serverade god och välbehövlig mat där vår kassör Ingrid Andersson "bjöd på hela kalaset" en stund tills vi på återvägen i bussen återbetalat vår del.

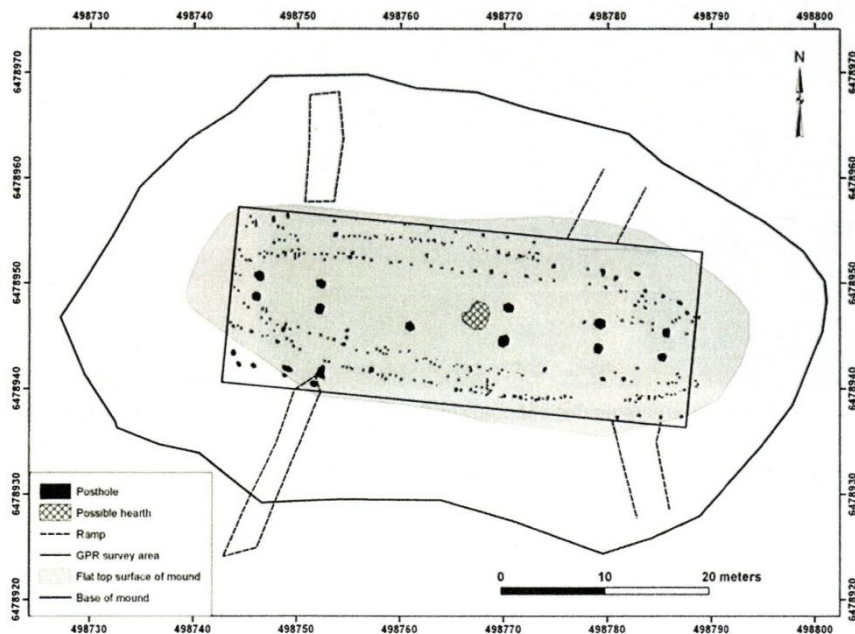
Nu fortsatte vi att "göra Vadstena" där en del gick till fots och andra via buss tog oss till Vadstena kloster med museum. Vi hade inledningsvis på vår resa i bussen fått en beskrivning av Vadstenas historia av Mariann där Vadstena har en särställning i historien från yngre järnåldern och in i medeltiden och etablerandet av Sverige. Magnus Eriksson och drottning Blanka skänker 1346 Vadstena gård till inrättandet av Birgittinerklostret och 1384 blev de båda konventen formellt inrättade. Klostret blev Sveriges främsta kulturinstitution under senmedeltiden med bl.a. Nordens största bibliotek. Också många skickliga hantverkare t.ex. glasmästare som kunde göra fönsterglas 1384. Vadstena fick sina stadsprivilegier år 1400. Abbedissan hade stor makt och utsåg stadsfogden. Staden var omgiven av en vallgrav benämnd Gropen. Stadens gårdar låg på långsmala tomter ner mot Vätterns strand. Efter reformationen avvecklades klosterverksamheten och de sista nunnorna försvann 1595. Klostret användes på 1600-talet för krigsinvaliders boende och senare som hospital med olika inriktningar. År 1544 inleds ödeläggelsen av stadsdelen Sanden där Gustav Vasa skulle anlägga Vadstena slott – en riksborg. Läget var centralt - liggandes i Aska härad - och var en kontaktpunkt mellan Bergslagen och de bördiga "Götaländerna" förbundna via Vättern. Fotot nedan visar att vi efter lunchen "gick i kloster" och besåg museet.

Och utanför sken solen när vi fortsatte vår färd till Askahögen.

Denna hög har diskuterats om den är naturlig eller konstgjord och efter senare tids undersökningar så talar mer och mer för att den till stor del är konstgjord med möjligen någon naturlig kärna eller en kärna i form av en inre grav. Senast har den undersökts 2020 och 2021 och då har man konstaterat att där har stått en hallbyggnad (47x14 m) med en hård centralt. Intill håarden har man hittat 30 guldgubbar inom ett begränsat område ca 1,5x1,5 m stort. Dateringar visar att hallen är uppförd 650-680 e Kr. Själva platån är 55x18 m och höjden 3 m. Till hallens fyra portar har lett fyra stensatta uppfartsvägar. Platsen anges vara en tingsplats och kultplats. Hallen ska ha rivits efter år 950 e Kr. I Västra Vång i Blekinge har hittats 70 guldgubbar hittills.

En av uppfarterna till Askahögen

Vidsträckt utsikt från högens platå

Intill Askahögen åt väster ligger två gravfält - troligen tidigare sammanhängande - med gravhögar som kanske varit härskarnas? I en annan hög (Hagebyhöga) i närheten har man hittat denna berömda Frejaamulett. Det här har varit en av Östergötlands mäktigaste platser.

Färden gick vidare till **Skänninge** där vi vandrade tillsammans med en lokal guide, som förde oss upp till St Ingrids klosterruin som etablerades redan 1281 inom dominikanerorden. Det fanns med tidigare start ett St Olofs kloster på orten för dominikanermunkar. Klostren beskrevs ha bestått av påfallande stora byggnader. Ingrid Elofsdotter var troligen en förebild för heliga Birgitta. Vid reformationen beordrades nunnorna flytta till Vreta kloster. Reliker (skallen) efter St Ingrid ska på olika vägar ha hamnat i ett Birgittinerkloster i Uden i Nederländerna och ställs där ut som Heliga Birgittas kranium tror man. Vi fick beskrivet en undersökning av två kristna hällkistegravar vid detta kloster. Denna typ av tidiga kristna gravar har varit vanliga i detta område. Dock är det ovanligt att man kunnat undersöka sådana gravar och de döda människorna på ursprunglig plats där runristningen på locken berättar och namnger personerna. Man har t.o.m. kunnat DNA-analysera dem och fastställt dessa fem personers släktskap. Till vänster ses de två ursprungliga gravplatserna vid

klosterområdet. De två ursprungliga hällarna ligger nu i Rådhuset i Skänninge, som är ett museum och de ser ut så här och har varit målade med ännu starkare färger:

Vi tog oss fram till Skenaån där det varit ett vadställe och dit leder en hålväg som är den enda bevarade i stadsmiljö i Sverige.

Hålvägen

Vadstället där det idag går en gångbro över till Järntorget som kan ha varit platsen för Skänninge marknad.

Skänninge var en viktig knutpunkt för vägar och Eriksgatan passerade här.

Nästa stopp var **Bjällbo kyrka** med sitt kraftiga kyrktorn, som varit ett försvarstorn och Bjällboättens/folkungarnas boende i orostider. De hade sitt stamgods i närheten. En av klockorna kallas Ingrid Ylvas klocka och skall ha ett särskilt vackert ljud. Ingrid Ylva var mor till Birger Jarl. Hon var en mycket mäktig kvinna med många myter omkring sig. Vi provade att vandra i trapporna högst upp i tornet.

Vid kyrkans ingång har man placerat två runstenar varav den ena är 4 m hög. Sista stoppet var vid **Rökstenen vid Röks kyrka** som väl är den mest omtalade och märkvärdigaste runstenen i Sverige med sin kryptiska text på stenens alla sidor och användande av lönnrunor såsom ett chiffer. Vi fick en artikel som beskriver det senaste försöket (2020) att förstå texten och som går ut på att det handlar om 9 gåtor som ska besvaras. Fem av dem kan besvaras med "solen" och fyra av dem har en koppling till Oden. Mariann visade oss också markeringen på parkeringsplatsen för platsen av gamla Eriksgatans sträckning här.

Efter att noga ha läst runorna på Röksten så intog vi eftermiddagsfika vid långbord och återvände hem lyckliga och rikare efter en fantastisk resa, som Mariann och Magnus ska ha all heder av!

Rapportör Per Andrén